

ELS ALCALDES MAJORS DE CATALUNYA: L'OPCIÓ CIVILISTA ENFRONT DE LA MILITARISTA (1717-1720)

RAFAEL CERRO NARGÁNEZ

INTRODUCCIÓ

És ben sabut que la Nova Planta catalana fixarà per a tot el Principat vint places d'alcaldes majors i tinents de corregidor nomenats, fins a l'any 1749, pel mateix corregidor i governador militar. Si tenim en compte que a València i Aragó els Borbons imposaran nou alcaldes majors respectivament,¹ quedava molt clar que Catalunya tenia més vares, de les quals Granollers, Besalú, Camprodon, Balaguer, Tàrraga, Igualada, Montblanc, Berga i Agramunt eren capitals d'alcaldia. Excepte la primera totes les altres havien estat antigues seus de vegueries i sotsvegueries.

Els alcaldes majors, segons la legislació castellana, tenien en nom del rei competències en matèria de justícia —jurisdicció civil i criminal— i també administratives —presidien els ajuntaments de regidors davant les absències dels corregidors. Tal com assenyalava Mercader, el fet que Felip V imposés corregidors militars a Catalunya, seguint el model valencià, incrementarà el valor auxiliar d'aquests lletrats que sovint eren doctors en dret, llicenciats, batxillers i *Abogados de los Reales Consejos*.² Molts d'ells havien abraçat la causa borbònica durant el conflicte dinàstic, però també n'hi havia d'austracistes, la qual cosa s'explica —segons Josep Maria Torras— per la manca de personal addicte.³

La majoria d'aquests lletrats exercien des de l'any 1714 l'ofici d'assessor dels veguers i de subdelegat de la Intendència. Però a partir de 1717 seran cridats pels corregidors per ocupar les noves alcaldies.

DIFÍCILS COMENÇAMENTS

Malgrat que des de principis de 1708 ja operaven alcaldes majors a València i Aragó,⁴ aquests trigaran almenys nou anys més a arribar a Catalunya. Exactament un any després de publicar-se el Decret de Nova Planta. Però existia un curiós precedent: Tortosa.

1. Recordem que les poblacions catalanes amb alcaldes majors eren Agramunt, Balaguer, Barcelona (dues vares), Berga, Besalú, Camprodon, Girona, Granollers, Igualada, Lleida, Manresa, Mataró, Montblanc, Puigcerdà, Tarragona, Tàrraga, Tortosa, Vic i Vilafranca del Penedès. Els noms de les seus valencianes eren Alzira, Alacant, Castelló de la Plana, Morella, Oriola, Sant Felip, València (dues vares) i Xixona; i les aragoneses, Calataiud, Cinc Viles, Cullera, Daroca, Osca, Jaca, Saragossa (dues vares) i Terol. A Mallorca hi havia únicament una alcaldia: Palma. Ricardo GÓMEZ-RIVERO (1990), «Las competencias del ministerio de justicia en el Antiguo Régimen», *Documentación Jurídica*, núm. 65-66, p. 153-154.

2. Joan MERCADER I RIBA (1968), *Felip V i Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, p. 315.

3. Josep M. TORRAS I RIBÉ (1983), *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1450-1808)*, Barcelona: Curial, p. 228-236.

4. María del Carmen IÑLES VICENTE (1994), *Los municipios de realengo valencianos durante el siglo XVIII, 1708-1808. Las sedes corregimentales*, vol. II, Alacant: Universitat (tesi doctoral), p. 874-907.

La ciutat de Tortosa fou conquerida pels exèrcits borbònics l'any 1708, al poc temps de caure València. Ràpidament els seus privilegis foren suprimits per una reial cèdula datada el 25 de maig de 1709 separada del Principat i incorporada a la jurisdicció de la *Chancilleria* del Regne de València. Melchor de Macanaz estigué a la ciutat dirigint la repressió. Gràcies al seu *Testamento Político* sabem que el desembre de 1708 es nomenà corregidor el cavaller de Croix —militar d'origen flamenc— i que regulant el govern municipal es trobarà el granadí Pedro de Saura i Valcárcel, tot i que ignorem amb quin títol.⁵ Segurament fou nomenat alcalde major l'any 1709, ja que aquest era el despatx que esgrimí davant de l'Audiència de Catalunya. L'intendent José Patiño li confià la subdelegació de la Intendència l'any 1714.⁶

Pedro de Saura i Valcárcel procedia d'Almansa, alcaldia que exercia després de guanyar la batalla les armes borbòniques. Fou un cas atípic, ja que era el primer alcalde major català d'origen castellà que depengué de València. Estigué a Tortosa fins a començaments de 1717, any aquest en què marxà a l'alcaldia de Tarragona. Per tant, Tortosa va tenir el peculiar honor de servir d'assaig general per als alcaldes majors de Catalunya. Però els primers lletrats no arribaren fins ben entrat l'any 1717 i de la mà dels corregidors militars castellans.

Pel Reial decret de 20 de febrer de 1717, Felip V nomenà corregidors els governadors militars de Girona, Tarragona, Puigcerdà i Tortosa. Aquests corregiments, en principi, havien d'ésser els primers a tenir alcaldes majors.⁷ Els seus titulars foren: Francesc Gayolà, Raimon Pastell, Joan Baptista Cerdà, Benet Prima i el ja conegut Pedro de Saura i Valcárcel. És a dir, quatre catalans i un castellà.⁸

El doctor Francesc Gayolà era natural de Figueres i botifler. Durant el conflicte successori estigué sota les ordres del duc de Noailles. Va ser nomenat assessor ordinari de Girona després de la conquesta de la ciutat. Per la seva fidelitat, Felip V l'ennoblí l'any 1712. També era subdelegat de la Intendència en el moment en què el corregidor de Girona, el tinent general Tiberio Carafa, el nomenà alcalde major.⁹ Poc després Carafa designava el seu altre tinent de corregidor a Besalú, el també subdelegat de la Intendència, doctor Raimon Pastell, un borbònic domiciliat a la vila.¹⁰

Per a l'única vara de Puigcerdà el coronel Diego de Villaplana va escollir un antic austracista: el doctor en dret Joan Baptista Cerdà. Fou assessor de la Cerdanya espanyola amb el govern de l'arxiduc, però després es passà al partit felipista. L'any 1714 era assessor ordinari del veguer de Puigcerdà i residia a la vila.¹¹ També fou un dels primers regidors vitalicis de Puigcerdà malgrat la incompatibilitat de tots dos oficis.¹²

5. Josep M. GAY ESCODA (1992), *El corregidor a Catalunya*, vol. I, Barcelona: Universitat (tesi doctoral), p. 91.

6. Eduard ESCARTÍN SÁNCHEZ (1995), *La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Barcelona: Santandreu Editor, p. 178.

7. Josep M. GAY ESCODA (1988), «Corregiments militars catalans: El miratge de les reformes carolines», *Actes del II Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, p. 87-92.

8. De fet a Francesc Gayolà, Raimon Pastell, Joan Baptista Cerdà i Benito Prima els podem considerar com els primers alcaldes majors d'origen català del segle XVIII. Feliu DURAN I CANYAMERES (1934), «Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó», *Revista Jurídica de Catalunya*, p. 351.

9. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Reial Audiència*, reg. 264, f. 66v-9r, Girona, 25 de maig de 1717.

10. ACA, *Reial Audiència*, reg. 264, f. 64-66v, Girona, 25 de maig de 1717.

11. ACA, *Reial Audiència*, reg. 264, f. 53-55v, Puigcerdà, 17 d'abril de 1717.

12. Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), Ms. 1974, «Papers de Francesc Ametller i Josep Ametller, f. 379-380v.

Molt interessant era el cas del doctor Benet Prima i de Vinyals, domiciliat a Tortosa. Quan Pedro de Saura i Valcárcel es traslladà a Tarragona, el corregidor de Tortosa, el brigadier Fernando Pinacho, es recordà d'ell i el nomenà alcalde major del corregiment.¹³ Aquest alcalde major tingué a l'any 1719 una important topada amb el nou corregidor de Tortosa, el coronel Juan Antonio Pando Patiño, que havia intercanviat la seva plaça de corregidor de Morella amb Pinacho.¹⁴

El corregidor Pando Patiño portava de València al seu propi alcalde major, el castellà Juan de Hermosa, amb la qual cosa Prima tenia els seus dies comptats a l'alcaldia tortosina. Però Benet Prima es resistí a abandonar-la i amb el suport del Consell de Castella la recuperà l'estiu de 1720.¹⁵

Un altre seriós incident tingué Prima l'any 1731. Una reial ordre del ja ministre José Patiño ordenava a l'audiència catalana la suspensió, durant un any, del seu càrrec per l'omissió de proves a la causa seguida per l'assassinat d'un soldat del regiment d'Ultònia.¹⁶ Però passat l'any de càstig el nostre home tornà a ocupar la seva vara.

L'incombustible Prima s'estigué a l'alcaldia tortosina fins el 1749 (data de la seva mort), després de trenta-dos anys de serveis complets. És sense cap dubte l'alcalde major que més temps estigué empleat en una vara catalana durant tot el segle XVIII.

Pel que fa a Pedro de Saura i Valcárcel ja vam indicar que venia de Tortosa. El corregidor de Tarragona, el tinent general José de Armendáriz, el nomenà a principis de 1717 «por ser muy propósito para ello y conveniente para mi, por mi ignorancia, y para el servicio del rey, por los cargos militares que estan a mi cuidado que no puedo abandonar».¹⁷

A Tarragona, el doctor Pedro de Saura i Valcarcel, aprofitant l'absència d'Armendáriz destinat a l'illa de Sardenya, protagonitzà alguns conflictes amb l'ajuntament i l'arquebisbe. Potser per aquest motiu va ser allunyat de la ciutat amb l'excusa de portar a la cort una espasa al príncep d'Astúries.¹⁸

En definitiva, aquests foren els primers alcaldes majors de Catalunya. A tots ells, per decisió reial, se'ls exonerà del pagament de la *media annata*. La resta de lletrats arribaren gràcies a una altra reial cèdula publicada el 23 de juny de 1718, per la qual es procedí a nomenar tots els corregidors militars de Catalunya que faltaven.¹⁹ Però les campanyes d'Alberoni a Sardenya (1717) i Sicília (1718) varen obligar els corregidors de Barcelona, Lleida, Manresa i Tarragona a una prolongada absència deixant, provisionalment, els seus districtes a mans d'un tinent de rei, però sense facultats per poder nomenar alcaldes majors. Únicament els titulars de Mataró i Vic varen poder triar els seus respectius tinents lletrats, però ben entrat l'any 1718.

A Mataró, el coronel Francisco Antonio Morales es decidí per un ciutadà honrat de Barcelona: el doctor Josep de Montaner, amic íntim del lleidatà Josep Llopis, alcalde de Casa i Cort a Madrid.²⁰

13. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.117, f. 229v-232r, Tortosa, 21 de maig de 1717.

14. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ (1990), *Militares en Valencia (1707-1808)*, Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, p. 80.

15. ACA, *Reial Audiència*, reg. 129, f. 159v-162, Barcelona, 13 de juliol de 1720.

16. ACA, *Reial Audiència*, reg. 147, f. 144v-145r, Barcelona, 25 de maig de 1731.

17. GAY ESCODA (1992), p. 439-440.

18. ACA, *Reial Audiència*, reg. 8, f. 41v, Barcelona, 14 de maig de 1720.

19. ACA, *Reial Audiència*, reg. 6, f. 118-121v, Balsain, 23 de juny de 1718.

20. Pere MOLAS RIBALTA (1973), *Societat i Poder Polític a Mataró (1717-1808)*, Mataró: Rafael Dalmau, p. 79-81.

Abans havia estat assessor de la vila de Granollers. Precisament per a l'alcaldia de Granollers va resultar convenient el nomenament del veterà Joan Huguet: oficial de la Comptaduria del Cadastre.²¹ Ambdós eren borbònics i naturals de Barcelona.

Pel que fa a Vic direm que el brigadier, Melchor Colón de Portugal, designà tinent de corregidor seu el doctor Josep Baget i Nogés.²² El príncep de Tserclaes l'havia nomenat governador polític del Camp de Tarragona. Però el capità general li revocà el càrrec per donar-lo a Pedro de Saura i Valcárcel, aleshores alcalde major de Tarragona. Finalitzat el seu trienni va anar a l'alcaldia de Montblanc. El va substituir el regidor Jacint Pou i Ordines.

Per a la incòmoda vara de la vila de Camprodon es nomenà el veí de Ripoll i subdelegat de la Intendència, doctor Francesc Torrent i Ferrer.²³ Amb anterioritat havia estat amonestat pel mateix capità general per no residir a la vila. No per això abandonà els oficis que tenia d'assessor de l'abast de Ripoll i del capítol de Sant Joan de las Abadesses.²⁴

Cap dels citats lletrats va haver de traslladar-se a Madrid per jurar el seu càrrec davant del Consell de Castella ni pagar la *media annata*. No obstant això, les designacions d'alcaldes majors patiran, a partir d'ara, una important paralització de quasi un any, a causa de l'enfrontament armat entre Felip V i les potències de la Quàdruple Aliança.

ELS EFECTES DE LA CRISI DE 1719 SOBRE ELS ALCALDES MAJORS

El revisionisme borbònic d'Utrecht, atiat pel ministre de Felip V, Juli Alberoni, provocà l'any 1719 una forta convulsió dintre dels fràgils pilars de la Nova Planta. Durant aquest any els aliats portaren la guerra a les mateixes fronteres de Catalunya, revitalitzant el sentiment austracista del país, viu encara, malgrat la forta repressió. Tot i que l'aixecament no fou pas generalitzat, va produir la primera greu crisi del règim borbònic després de la finalització del conflicte successori. Lògicament, els alcaldes majors, com a part integrant de l'aparell repressiu i administratiu borbònic, també se'n ressentiren i patiren durament l'impacte directe de la crisi.

D'entrada s'ha de dir que, des de principis de 1719, Lleida, Balaguer, Tàrraga, Montblanc, Vilafranca del Penedès, Igualada, Agramunt, Manresa, Berga i Barcelona no tenien encara els seus respectius tinents lletrats. Havien passat gairebé tres llargs anys des de la publicació del Decret de Nova Planta i tan sols tenien alcaldes majors Tortosa, Tarragona, Girona, Besalú, Mataró, Granollers, Vic, Camprodon i Puigcerdà. És a dir, la meitat de les alcaldies catalanes no tenien tinents de corregidor. Un informe de l'Audiència de Catalunya reconeixia aquesta dura realitat: la justícia s'estava impartint per mitjà d'assessors lletrats i de regidors degans.²⁵ Aquest informe s'elaborà en el mateix moment en què la guerra començava a arribar a les portes de les capitals dels corregiments pirinencs.

21. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.113, f. 258v-261r, Barcelona, 17 de setembre de 1718.

22. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.113, f. 276-280v, Vic, 14 d'octubre de 1718.

23. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.113, f. 280v-283r, Vic, 16 d'octubre de 1718.

24. ACA, *Reial Audiència*, reg. 126, f. 50-1v, Barcelona, 23 de setembre de 1718.

25. ACA, *Reial Audiència*, reg. 128, f. 51v-53r, Barcelona, 19 d'agost de 1719.

Efectivament, l'estiu de 1719 les tropes dels antics aliats francesos, dirigides ara pels generals Bonàs i Berwick, envaïen la Cerdanya espanyola i la Seu d'Urgell, ocupant Puigcerdà i capturant el corregidor Diego de Villaplana.²⁶ Ignorem la sort del seu alcalde major, el doctor Joan Baptista Cerdà.

A totes aquestes conquestes territorials cal afegir les operacions de guerrilla portades a terme per partides armades d'austracistes catalans comandades per Pere Joan Barceló (conegut popularment com el Carrascllet) i llurs lloctinents. Si bé és cert que les seves incursions foren molt locals i esporàdiques també ho és que aconseguiren alguns èxits espectaculars com l'ocupació temporal de Vilafranca del Penedès i de la vila de Montblanc. En aquesta darrera es cremaren molts documents enregistrats a la seva cúria.²⁷ Però, com ja hem indicat, ambdues poblacions no disposaven encara d'alcaldes majors.

Els rebels també s'aproparen, perillósament, a Tarragona i Tortosa, però aquí es trobaren amb les tropes de l'exèrcit borbònic i amb l'alcalde major Pedro de Saura i Valcárcel, encarregat de combatre'ls. Mentrestant, a Capellades, entre les poblacions de Piera i Igualada, trenta homes armats comandats per Francesc Boleda —fill del subdelegat de la Intendència de la vila d'Igualada— es prepararen per tallar-los el pas.²⁸

LA REIAL ORDRE DEL 21 D'OCTUBRE DE 1719

Enmig de tot aquest desconcert generalitzat produït per la guerra, el Consell de Castella notificà al governador militar interí de Catalunya, Antonio del Valle, una reial ordre —datada a octubre de 1719— exigint-li la ràpida execució de tots els nomenaments d'alcaldes majors en aquells corregiments que encara no els tinguessin. L'ordre puntualitzava les disposicions següents:²⁹

Ha resuelto S.Magd. se escriba a V.Ex. de las ordenes convenientes para que esa Audiencia nombre interinamente alcaldes mayores para aquellos corregimientos cuyos corregidores esten ausentes en servicio de S.Magd; y que estos alcaldes mayores interinos (mientras sirvan estas ocupaciones hasta que los corregidores los nombren en propiedad) gozen respectivamente la mitad de aquel salario que S.Magd. tiene señalado a los alcaldes mayores en su Real Cédula de 23 de junio de 1718.

Per raons que desconeixem (possiblement motivat per la inestabilitat de la guerra) aquests nomenaments interins no es començaren a signar fins a la primavera de 1720, és a dir, un cop superada la greu crisi de l'any anterior.

Mentrestant era urgent restablir l'ordre a Vilafranca del Penedès després de la breu ocupació per part dels guerrillers d'en Carrascllet, i per això es va recórrer, curiosament, a un antic partidari

26. Sobre aquests esdeveniments v. Joan MERCADER (1952), «El Valle de Arán, la Nueva Planta y la invasión anglo-francesa de 1719», *Actas del Primer Congreso Internacional del Pirineo*, Separata, p. 29. També Josep M. TORRAS I RUBÉ (1979), «Un municipi català entre la Guerra de Successió i la invasió aliada de 1719. Estructura social i grups dirigents a la Seu d'Urgell», *Recerques*, núm. 9, p. 29-56.

27. Josep IGLÉSIES (1986), *El Guerriller Carrascllet, A. Episodis de la Història*, núm. 25, Barcelona: Rafael Dalmau, p. 40-48.

28. Anna BORRUELL LLOVERA (1994), *Les escuadras de Catalunya a finals del segle XVIII: de la prosperitat a la decadència*, Valls: Consell Comarcal de l'Alt Camp, p. 22.

29. ACA, *Reial Audiència*, reg. 7, f. 9v-11r. Juan Milán de Aragón a Don Antonio del Valle, Madrid, 21 d'octubre de 1719.

de la causa austracista: el doctor en dret Alexandre Verdier, alcalde major de la vila des de finals de 1719.³⁰ Sis anys després es va veure sotmès a una llarga investigació acusat de corrupció juntament amb el corregidor, Josep de Viladomar, i bona part dels regidors de l'ajuntament.³¹ Quedà absolt de tots els delictes, però no tornà a ocupar de nou el seu càrrec fins a l'any 1736.³²

Els nous alcaldes majors interins s'ajustaren al model professional dels anteriors. Per tant, cap a l'abril de l'any 1720 l'Audiència nomenà per a la vara de Lleida un altre austracista: el doctor en dret Joan Baptista Bullfarines, assessor del tinent de rei, José Lucio de Mexía, i relator de l'Audiència.³³

A començaments de maig li tocà el torn al doctor Joaquim Sala, alcalde major interí de Berga, però confirmat pel corregidor de Manresa, Juan Francisco la Mota, l'any 1721.³⁴ El mes de juny de 1720 fou nomenat per a Igualada Francesc Boleda, un botifler de la vila que era subdelegat de la Intendència.³⁵

Cap al mes de setembre era escollit alcalde major interí de Manresa el ciutadà honrat de Barcelona, doctor Carles Riu i Rovira, regidor de la ciutat i també subdelegat de la Intendència. Fou confirmat a la vara un any després pel corregidor de Manresa Juan Francisco la Mota.³⁶

El cavaller austracista, doctor Alexandre de Montserrat i Eva, senyor de la Tallada, fou destinat interinament a Balaguer durant uns mesos fins que fou nomenat regidor vitalici de Lleida.³⁷ El seu successor va ser un altre alcalde major interí austracista, el ciutadà honrat de Barcelona doctor Josep Rubiés, confirmat a l'alcaldia pel corregidor de Lleida marquès de Dubus.³⁸

Per a la vara de Tàrrrega es nomenà el borbònic doctor Josep Font, regidor de la vila l'any 1720.³⁹ I per a la ciutat de Tarragona (per promoció de Pedro de Saura al corregiment de Barbastro) es designà el ciutadà honrat doctor Marià Alberich, subdelegat de la Intendència i regidor vitalici. Poc després fou confirmat a l'alcaldia pel corregidor Tiberio Carafa sense necessitat de renunciar a cap dels seus altres càrrecs.⁴⁰

30. El seu pare Domingo Verdier, conseller segon de Barcelona, fou nomenat per Carles II cavaller (1670) i noble del Principat (1686). Ambdós participaran a les Corts de l'arxiduc l'any 1706, però l'Audiència disculparà aquesta assistència: *por haber sido obligados*. ACA, *Reial Audiència*, reg. 120, f. 126v-127r, Barcelona, 3 de setembre de 1716.

31. Els regidors involucrats eren Miquel Cassador, Josep Rovira, Antoni Urguelles i Miquel Vidal, però també n'estaven Francesc Urguelles, majordom de propis i l'agutzil Josep Cervera. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Reial Audiència*, acords, vol. 5, fol. 170v, Barcelona, 14 de gener de 1726.

32. ACA, *Reial Audiència*, reg. 214, f. 212v-217r, Barcelona, 27 de gener de 1736.

33. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.119, f. 1v-3r, Barcelona, 30 d'abril de 1720.

34. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.120, f. 23v-25r, Barcelona, 8 de maig de 1720. *Ibidem*, *Cancelleria*, reg. 6.132, f. 30r-32v, Manresa, 28 de juny de 1721. No pagà la *media annata*.

35. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.121, f. 1-3v, Barcelona, 28 de juny de 1720.

36. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.121, f. 270-2v, Barcelona, 2 de setembre de 1720. *Idem*, *Reial Audiència*, reg. 269, f. 25-9r, Manresa, 25 de juny de 1721. Tampoc pagà la *media annata*.

37. ACA, *Reial Audiència*, reg. 266, f. 270r-272v, Barcelona, 1 d'abril de 1720. Serà nomenat regidor vitalici de Lleida per la mort de Josep Oliver. *Ibid.*, reg. 331, fol. 6v, Barcelona, 11 d'octubre de 1720. Alexandre de Montserrat i Eva participà a les Corts de l'arxiduc Carles l'any 1706. Josep LLADONOSA I PUJOL (1974), *Història de Lleida*, vol. II, Tàrrrega: F. Camps Calmet, p. 571.

38. ACA, *Reial Audiència*, reg. 267, f. 125v-127r, Barcelona, 5 d'abril de 1721. *Ibid.*, reg. 269, f. 188v-190r, Lleida, 17 de gener de 1722. Segons Narcís Feliu de la Peña, Josep Rubiés fou un dels més importants austracistes de Balaguer. Fra Pere SANHUJA (1984), *Història de la ciutat de Balaguer*. Balaguer: Ajuntament, p. 395.

39. ACA, *Reial Audiència*, reg. 266, f. 143r-4v, Barcelona, 1 d'octubre de 1720.

40. ACA, *Reial Audiència*, reg. 268, f. 20-22v, Barcelona, 4 de juny de 1721. *Ibid.*, reg. 269, f. 108r-112v, Tarragona, 21 d'octubre de 1721. No pagà la *media annata*.

Faltaven encara les alcaldies de Montblanc i Agramunt, ambdues sense alcalde major des de 1716. Totes dues van ser proveïdes molt tardanament. Per a Montblanc es nomenà el doctor Josep Baguet i Nogés, que venia de l'alcaldia de Vic.⁴¹ Però per a la vara d'Agramunt el corregidor de Cervera, Francisco de Haro i Agüero, realitzarà una elecció molt polèmica. Va triar un lletrat austracista sense l'aprovació de l'Audiència: el doctor en dret Francesc Boxadell, veí de la vila.⁴²

L'ALCALDIA DE BARCELONA: UN CAS A PART

El corregiment de Barcelona, per la seva indiscutible importància, fou sempre considerat un cas molt especial per les autoritats borbòniques. Les seves vares sempre havien de recaure en lletrats d'indubtable fidelitat a la causa del Borbó. El Decret de Nova Planta assignava a la ciutat dos *tenientes letrados*, és a dir, un alcalde major per a les causes civils i un altre per a les criminals.

Aquesta diferenciació no existia pas a cap dels títols dels altres alcaldes majors catalans, els quals assumien, sense problemes, ambdues jurisdiccions indistintament. Tanmateix, cal recordar que a la resta de poblacions —excepte a Barcelona— tan sols hi residia un únic alcalde major.

Fins a l'any 1764 aquesta distinció es mantingué, en exclusiva, en ciutats tan importants com Barcelona, València i Saragossa, dintre de la Corona d'Aragó, i Madrid, Granada, Cadis, Múrcia, Màlaga i Còrdova, a la Corona de Castella.⁴³ No és estrany que la coexistència de tots dos alcaldes majors a la mateixa ciutat tingués, lògicament, avantatges evidents com el repartiment de las causes judicials, però també va plantejar greus problemes de prelació, ja que a Castella la vara civil sempre precedia la criminal.

Aquest inconvenient es manifestà molt aviat. Recordem que des de setembre de 1714 el veguer borbònic de Barcelona —Josep de Viladomar— disposà de dos assessors lletrats nomenats pel duc de Berwick. Un d'ells va ser el doctor Josep Joan de Ferrà i Biosca,⁴⁴ i l'altre probablement fou el doctor Oleguer Ametller i Pessió, fill del conseller de Castella Francesc Ametller, un dels precursors de la Nova Planta catalana.⁴⁵

Durant el mes de desembre de 1718, i per ordre de la Reial Audiència de Catalunya,⁴⁶ el tinent de rei i corregidor interí de Barcelona —el brigadier Pedro Rubio— els va triar tots dos com assessors seus per a les causes civils i criminals respectivament, i fins que el corregidor propietari, comte de Montemar, retornés de Sicília.⁴⁷ Però Montemar ja havia triat el seu primer alcalde major criminal: el

41. ACA, *Reial Audiència*, reg. 269, f. 112v-115r. Tarragona, 21 d'octubre de 1721. Primer començà exercint-la interinament, però no pagà la *media annata*.

42. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.112, f. 24v-6r, Cervera, 23 de maig de 1720.

43. Fernando ALBI (1943), *El corregidor en el municipio español bajo la monarquía absoluta*, Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, núm. 2, p. 232.

44. ACA, *Reial Audiència*, reg. 120, fol. 116v, Barcelona, 3 de setembre de 1716. Pere MOLAS RIBALTA (1980), «Las Audiencias borbónicas en la Corona de Aragón», A: *Historia Social de la Administración Española. Estudio sobre los siglos XVII y XVIII*, Barcelona: CSIC, p. 154-155.

45. Sobre la família Ametller v. l'article de Pere MOLAS RIBALTA (1995), «Catalans als Consells de la Monarquia (segles XVII-XVIII)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XIII, p. 237-239.

46. ACA, *Reial Audiència*, reg. 5, fol. 186v. «Salvador de Prats i Matas a Pedro Rubio», Barcelona, 5 de desembre de 1718.

47. AHCB, *Registres de Despatxos*, vol. II, f. 2-4v, Barcelona, 11 de desembre de 1718.

mateix Oleguer Ametller. El nomenament se signà a setembre de 1718, curiosament en plena campanya per la conquesta de l'illa de Sicília.⁴⁸ Però, a causa de les circumstàncies pròpies de la guerra, el nomenament no arribà a mans de l'interessat fins al mes de gener de 1719.

Poc abans, Oleguer havia estat també nomenat regidor vitalici de Barcelona per la classe de nobles, amb la qual cosa es convertia, alhora, en regidor i alcalde major de Barcelona.⁴⁹

Un any després Montemar nomenà —també des de Sicília— el seu segon alcalde major, però per a les causes civils. L'escollit fou l'assessor de la Intendència, doctor Josep Francesc d'Alòs i Rius (futur marquès de *Puerto Nuevo* i regent de l'Audiència de Catalunya), fill de l'influent oïdor borbònic de l'Audiència, Josep d'Alòs i Ferrer.⁵⁰

El doctor en dret Josep Francesc d'Alòs i Rius no començà a exercir la seva alcaldia major civil fins al mes de març de 1720.⁵¹ No obstant això, ens crida molt l'atenció que tots dos títols d'alcaldes majors fossin signats des de Sicília (fet força insòlit per a l'època), però més encara que ambdós nomenaments fossin acceptats pel Consell de Castella sense que abans Montemar hagués jurat el seu càrrec de corregidor, ja que aquest no es formalitzà fins a l'agost de 1720, és a dir, gairebé dos anys després de signar el seu primer títol d'alcalde major criminal de Barcelona.⁵²

També resultava curiós que Oleguer Ametller, alcalde major de més antiguitat, tingués la vara criminal i que Josep Francesc d'Alòs, nomenat un any després que el seu col·lega, fos el propietari de la vara civil, amb la qual cosa es donava la curiosa circumstància que Josep Francesc d'Alòs i Rius, alcalde major més modern, precedia al més antic en tots els actes públics durant les perllongades absències del corregidor barceloní, precisament per ésser considerada la seva vara civil de major importància que la criminal. Aquesta situació irregular no es normalitzà fins a l'any 1722, data en què Oleguer Ametller dimiteix el seu càrrec per malaltia i és substituït per un altre distingit lletrat borbònic: el doctor Ambròs de Morenés i Mora.

CONCLUSIÓ

Com hem pogut observar, entre 1717 i 1720 es procedí a nomenar la totalitat d'alcaldes majors de Catalunya. Malgrat que des de 1709 ja n'hi havia a Tortosa, molts dels problemes que impediren la seva ràpida implantació a la resta del país foren causats, sobretot, per les circumstàncies especials en què es trobava el Principat després del conflicte dinàstic. La lenta consolidació de l'estructura administrativa imposada per la Nova Planta, però també la caòtica situació interna creada per les campanyes de Sardenya (1717), Sicília (1718) i per la invasió de 1719, paralitzaren molts dels nomenaments d'aquests lletrats.

48. ACA, *Cancelleria*, reg. 6.115, f. 2-3v, Palerm (Sicília), 26 de setembre de 1718. No pagà la *media annata*.

49. ACA, *Reial Audiència*, reg. 265, f. 75-76v, San Lorenzo, 21 de juliol de 1718. No pagà tampoc la *media annata*.

50. ACA, *Reial Audiència*, reg. 266, f. 84v-85r, Ciutat i Camp de Rometa (Sicília), 13 de setembre de 1719. Naturalment no pagà la *media annata*. Sobre la família Alòs v. Maria Àngels Pérez Samper (1982), «La família Alòs. Una dinastia catalana al servicio del Estado (Siglo XVIII)», *Cuadernos de Investigación Histórica*, núm. 6, p. 195-240.

51. AHCB, *Consell de Cent*, Manuals, XIII-90 (1720), f. 116-117v, Barcelona, 1 de març de 1720.

52. Eduard Escartín Sánchez (1984), «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. II, Barcelona, p. 53.

Assenyalem, a més, que excepte Pedro de Saura i Valcárcel tots els restants alcaldes majors foren d'origen català. La distància, el desconeixement del país i l'escassa remuneració, dissuadiren molts lletrats castellans de venir a Catalunya durant el regnat de Felip V, malgrat ésser preferits als mateixos naturals del país, la qual cosa permeté que aquests darrers monopolitzessin totalment les alcaldies catalanes durant la primera meitat del segle XVIII.⁵³

Curiosament, molts d'aquests lletrats catalans eren veïns o naturals de la població on exercien la seva jurisdicció. Aquest fet il·legal, prohibit per les lleis de Castella, era ben conegut pel jurista Lorenzo de Santayana i Bustillo, que considerava que, malgrat les constants prohibicions, res es feia per evitar-ho i, per tant, es dissimulava.⁵⁴ L'Audiència de Catalunya estava igualment informada sobre aquest afer, però mai no posà objeccions als alcaldes majors catalans.⁵⁵ Això era així perquè a Catalunya els alcaldes majors anaren adquirint un matís molt singular i específic. Mantingueren la substància essencial del seu origen castellà, però adaptant-se a les circumstàncies pròpies d'un territori que adoptava per la força una magistratura castellana sense cap tradició històrica a Catalunya.

53. Un exemple, 1718-1760: alcaldes majors catalans: 83 (76,8 %), no catalans: 25 (23,2 %). En canvi, 1761-1808: catalans: 85 (41 %), no catalans: 122 (59 %). Josep M. TORRAS I RIBÉ (1983), p. 160-161.

54. Lorenzo de SANTAYANA Y BUSTILLO (1769), *Gobierno político de los pueblos de España, y el corregidor y alcalde y juez en ellos*, Madrid: Imprenta de la viuda de Eliseo Sánchez, p. 299-300.

55. ACA, *Reial Audiència*, reg. 129, f. 159v-162r, Barcelona, 13 de juny de 1720.